

A SZAKNYELVRŐL KÖZNYELVRE TÖRTÉNŐ INTRALINGVÁLIS FORDÍTÁS SZEREPE A TUDÁSMEGOSZTÁSBAN

THE ROLE OF INTRALINGUAL TRANSLATION FROM LANGUAGE FOR SPECIFIC PURPOSES TO GENERAL LANGUAGE IN THE SHARING OF KNOWLEDGE

DOBOS CSILLA¹

Absztrakt: A tanulmányban a COVID–19-járvánnyal kapcsolatos szövegekből vett példák segítségével azt szeretném bemutatni, hogy az intralingvális fordítás különböző típusai milyen szerepet játszanak a szakemberek és laikusok közötti tudásmegosztás folyamatában. A szakemberek a mikrobiológia, virológia vagy immunológia terminológiai rendszerét felhasználva, a szakmaiság magas absztrakciós szintjén fogalmazzák meg gondolataikat a vírusról, annak terjedéséről, a járványról és a védekezésről. A szakmai és terminológiai ismeretekkel nem rendelkező laikusok számára is fontosak ezek az információk, pontosabban ezen információknak egy bizonyos része, amelyeknek birtokában a járványhelyzetben megfelelően tudnak élni, védekezni, viselkedni és döntéseket hozni. Ennek az alapvető tudásnak az átadása köznyelven valósítható meg. Az alábbiakban amellettt érvelek, hogy az intralingvális fordítás jelentős mértékben megkönnyíti a tudásmegosztás folyamatát.

Kulcsszavak: *intralingvális fordítás, Covid-szaknyelv, Covid-kommunikáció, érthetőség, tudásmegosztás, laikus*

Abstract: In this research I present different types of intralingual translation in connection with the sharing of knowledge between professionals and laymen using examples of texts about the COVID–19 pandemic. Professionals express and describe their thoughts about the virus, its spreading, the pandemic and the defensive measures using the terminological system of microbiology, virology or immunology at a high, abstract level. These pieces of information are also important to the layman, who probably possesses no professional and terminological background. More precisely, parts of this knowledge are essential which could help one to live, protect oneself, behave and make decisions during the pandemic. This essential information can be transferred using general language. In the following I present arguments to support the role of intralingual translation in making this knowledge exchange process smoother and easier.

Keywords: *intralingual translation, covid-terminology, covid-communication, understandability, knowledge sharing, layman*

¹ DR. HABIL. DOBOS CSILLA
egyetemi docens
Miskolci Egyetem BTK MFI
Alkalmazott Nyelvészeti és Fordítástudományi Tanszék
doboscsilla52@gmail.com

„Szépen az ír és beszél, akinek sikerül még a bonyolult gondolatait is egyszerűen és világosan előadni.”

(Illyés Gyula)

1. Bevezetés

Napjainkban az élet számos területén egyre nagyobb igény mutatkozik arra, hogy a szakemberek tudásának egy része valamilyen – egyszerű, de a szükségesnél nem egyszerűbb – nyelvi formában eljusson a nem szakemberekig, a laikusokig. Gondoljunk például a környezetvédelemre vagy a pandémiára. Hogyan várjunk el az átlagembertől együttműködő és környezettudatos magatartást, ha a fenntartható fejlődéssel, klímaváltozással, erdőirtással, levegőszennyezéssel kapcsolatos tudás nem vagy nem megfelelő formában érhető el a számára? Hogyan várjunk el adekvát döntést az „oltakozás” kapcsán, ha az átlagemberhez nem a megfelelő nyelvi köntösben jut el a szükséges információ? A tüskefehérjéről és a Covidról számos szaknyelvi terminus segítségével és magas, sőt nagyon magas absztrakciós szinten lehet értekezni, azonban ha az a cél, hogy a nem szakember is megértse az üzenetet, le kell fordítani azt: a szakember nyelvről a laikus nyelvére. A médiában vannak olyan információk, amelyeket a laikusok is megértenek, de előfordulnak olyan üzenetek is, amelyeket a laikusok csak részben értenek meg vagy egyáltalán nem tudnak értelmezni.

A pandémia idején a laikusok többsége – a vírustól való félelem hatására és a hatékony védekezés megvalósítása miatt – gyorsan tanul abban az esetben, ha számára meggyőző, megbízható forrásból származó, de mindenekelőtt (optimális kognitív erőfeszítéssel) érthető és értelmezhető információt kap. Így például „A vírus leginkább cseppfertőzéssel terjed” mondatban a *cseppfertőzés* szó értelmezése rendszerint nem okoz gondot, mivel a lakosság többsége (korábbi tapasztalatai alapján is) ismeri ennek az orvosi terminusnak a jelentését: *köhögéssel, tüsszentéssel, kilégzéssel*.

A jog nyelve közismerten az egyik legtöbb fejtörést okozó szaknyelv, ennek ellenére a pandémia idején gyakran használt, közepes absztrakciós szintű jogi szaknyelvi mondatok értelmezése szintén nem jelent problémát azon laikusok számára, akik figyelemmel kísérik a média Covidról szóló tudósításait. Például: „A járványügyi zárlat alá helyezett személy a járványügyi zárlat foganatosítási helyét nem hagyhatja el. Aki megszegi ezt a szabályt, az bűncselekményt követ el.” Minden laikus számára világos, hogy „[a] karanténban lévő személy nem hagyhatja el a karantént, különben bűncselekményt követ el”. Ez utóbbi mondat célszöveggént is értelmezhető mint az eredeti példa egyik lehetséges intralingvális fordítása.

A Covidról szóló kommunikációban nagy számban vannak azonban a laikusok számára megfoghatatlan üzenetek is, erre példa az *R0 érték*, vagyis a *reprodukciós ráta*, ami azt mutatja meg, hogy egy beteg hány másik embert fertőz meg, mielőtt ő maga fertőzőképtelenné válik. Hasonlóan nehéz vagy lehetetlen a laikusok számára az alábbi fogalmak értelmezése is: *virucid*, *hírvívő RNS*, *tüskefehérje*, *vírusmutáns*, *sejtes immunitás*, *természetes ölüsejtek* stb., holott ezekkel és sok más terminussal is nap mint nap találkozunk a médiában.

A „gondolatokhoz odataláló nyelv” tehát nagyon sokféle lehet a Covid-dal kapcsolatos kommunikációban is, egyrészt a világ nyelveinek, másrészt egy nyelv különböző szaknyelveinek, regisztereinek a számát figyelembe véve. Ennek a nyelvnek a megtalálása, vagyis a kommunikációs feladat lényege rendszerint az, hogy a szakmai információt megfelelő módon, megfelelő nyelvi köntösben és megfelelő nyelvi eszközökkel továbbítsuk a laikus célközönség számára.

2. Koronavírus és szakmai nyelvhasználat

Közismert, hogy a szaknyelvek száma változó: sem térben, sem időben nem eleve meghatározott. Egyes szaknyelvek az idő múlásával teljesen elhalnak (pl.: a kovácsok, bognárok, kádárok, szűcsök, szíjgyártók, vargák, csizmadiák, molnárok, takácsok, szűrszabók, gombkötők, fazekasok, rézművesek szaknyelve), fokozatosan átalakulnak vagy beolvadnak más szaknyelvekbe, ugyanakkor a tudomány fejlődésével és a társadalmi valóság változásával párhuzamosan újabb és újabb szaknyelvek jönnek létre (pl. CAT-szaknyelv, coach-szaknyelv, webdesigner-szaknyelv, informatikai, mediátori szaknyelv). Ez utóbbi tendencia figyelhető meg a koronavírus-járvány kialakulásával kapcsolatban is. A pandémia egyrészt jelentős mértékben hozzájárult a koronavírus kutatásával összefüggő különböző tudományterületek gyors ütemű fejlődéséhez, másrészt társadalmi valóságunk gyökeres átalakulását eredményezte, ami fokozatosan egy új szaknyelv, a Covid-szaknyelv kialakulásához vezetett.

Felmerül a kérdés: Vajon a Covid-szaknyelv valóban új szaknyelv, vagy csupán az orvosi, a biológiai, esetleg a mikrobiológiai vagy a virológiai szaknyelv egyik részterülete? Úgy vélem, ennek a kérdésnek a megválaszolása nem az alkalmazott nyelvészet, hanem a szaktudományok feladata.

A szaknyelvkutatás bármely területére alapvetően jellemző, hogy két kiindulási pont közül lehet választani:

- az egyik lehetséges út az **elsődlegesen** nyelven kívüli tényezőkön alapuló kutatás,
- a másik megoldás az **elsődlegesen** nyelvi kategóriák segítségével történő elemzés.

Természetesen elképzelhető a két előbbi megközelítési mód ötvözése is, azonban kizárólag nyelven kívüli, illetve kizárólag nyelvi kategóriák segítségével nagyon szűk területeken lehet elképzelni kutatásokat (ezért is szerepel az *elsődlegesen* szó a kiindulási pontok meghatározásában).

Az elsődlegesen nyelven kívüli tényezőket figyelembe vevő megközelítési mód olyan pillérekre épül, amelyeket az érintett tudományágakat képviselő szakmai beszélőközösségek definiálnak. Az idő múlásával és a koronavírus terjedésének alakulásával fokozatosan körvonalazódnak az alappillérek és a különböző tudományterületek szakemberei megadják a választ arra a kérdésre, hogy célszerű-e külön Covid-szaknyelvről beszélni, vagy az orvosi, biológiai, mikrobiológiai, virológiai, járvány-

ügyi stb. szaknyelv keretein belül tárgyalható a koronavírussal és a pandémiával kapcsolatos terminológia és nyelvhasználat. Mindkét nézőpont mellett szólnak érvek. Amennyiben Tolcsvai Nagy Gábor (2000: 226) szociolingvisztikai indíttatású, szakmai beszédhelyzetekre és azok résztvevőire is kitérő definícióját vesszük alapul, indokolt a Covid-szaknyelv kifejezés használata. A szerző példáiban egyenlő rangot kap a síküveggyártók szaknyelve az orvosi és jogi szaknyelvvél:

A szaknyelvet az azonos szakmát vagy tudományt művelők és ismerők használják. Így pl. a **síküveggyártás szaknyelvét** egy síküveggyár legtöbb alkalmazottja ismeri (valamilyen szinten), az igazgató, a mérnökök, a művezetők, a munkások, a gazdasági szakemberek, a könyvelők és még a portás is. Az **orvosi szaknyelvet** ismeri (de legalábbis ismerheti) az orvos, a nővér, a betegszállító, a takarítónő és természetesen a beteg, a **jogi szaknyelvet** ismeri a bíró, az ügyvéd, a vádlott és az adminisztrátor (Tolcsvai Nagy 2000: 226, kiemelés a szerzőtől).

Az idézett definíció megállapításai néhány szempontból vitathatók, azonban a szócikk részlete összességében jól mutatja a szaknyelvek színes palettájának differenciáltságát: ahány szakma vagy tudomány, annyi szaknyelv.

Célszerű a szaknyelv fogalmát egyfajta **gyűjtőfogalomként** értelmezni, amely számos további alrendszer, további szaknyelvet foglal magában. Például a jogi szaknyelv (gyűjtőfogalom) esetében ezek az egyes jogágak szaknyelvei (alrendszerek) lehetnek. A jogág a jog horizontális tagolásának az egysége, amely a szabályozás tárgyától és a szabályozás módszerétől függően egyfajta munkamegosztást tesz lehetővé a jogon belül. A jogtudomány a társadalmi viszonyok különböző típusait különbözteti meg, és a jogrendszer felépítésének alapvető elve, hogy az azonos típusú társadalmi viszonyokat szabályozó jogszabályok azonos csoportba kerüljenek. Ennek megfelelően a magyar állam jogszabályai az alábbi jogágakba sorolhatók: *alkotmányjog, közigazgatási jog, polgári jog, polgári eljárási jog, büntetőjog, büntető eljárási jog, családjog, munkajog, pénzügyi jog, nemzetközi jog* stb. A szaknyelvkutatás számára tehát adott az érintett tudomány által kidolgozott kategóriarendszer, amelynek alapján a szaknyelvkutatásban a jogi szaknyelven (gyűjtőfogalom) belül beszélhetünk *alkotmányjogi, közigazgatási jogi, polgári jogi, büntetőjogi, családjogi, munkajogi, pénzügyi jogi, nemzetközi jogi* stb. szaknyelvről. A szaknyelvi struktúra ebben az esetben a szakma és a tudomány által létrehozott tagolást követi. Ennek analógiájára a virológiai szaknyelv (gyűjtőfogalom) belső struktúrája elképzelhető lenne a különböző vírustípusok (pl.: *DNS-vírusok, RNS-vírusok*) vagy vírusok (pl.: *Togavírusok, Flavivírusok, Coronavírusok, Paramyxovírusok, Rhabdovírusok, Filovírusok, Orthomyxovírusok, Arenavírusok, Retrovírusok, Calicivírusok* stb.) vagy víruscsaládok, genusok, speciestek alapján, ami azonban túl sok alrendszer eredményezne. „A Coronaviridae családba két genus, a Coronavírus és a Torovírus tartozik. A Coronavírus genus 4 csoportot és 24 speciést foglal magába” (Megyeri

2013: 210). A virológusok számára nyilvánvaló ennek a részletes tagolásnak a létjogosultsága és szükségessége, azonban a nyelvészeti és a szaknyelvi kutatások esetében nem indokolt.

A jog területén is előfordul, hogy a különböző nyelvészeti, terminológiai, pragmatikai, szociolingvisztikai vagy fordítástechnikai kutatások számára nem felel meg a fentebb említett, jogágak szerinti tagolás, ezért a jogi szaknyelvnek (gyűjtőfogalom) más, például az alkalmazási terület szerinti (pl.: *tételes jogi szaknyelv*, *jogalkalmazói jogi szaknyelv*, *jogtudományi szaknyelv*) vagy a terminológiai pontosság és a közlés-mód igényessége szerinti felosztását (pl.: *jogtudományi szaknyelv*, *jogszabályok szaknyelve*, *jogalkalmazói szaknyelv*, *igazgatási és rendészeti szaknyelv*, *jogi konyha- vagy műhelynyelv* stb.) veszik alapul a különböző célú szaknyelvi kutatásokban.

A Covid-szaknyelv **elvileg** nem tekinthető gyűjtőfogalomnak, mint ahogyan azt a jogi szaknyelv esetében láttuk. Ez az egyik legfiatalabb szaknyelv, amelynek a struktúrája napjainkban alakul ki. A Covid-szaknyelv a természettudományi, azon belül a biológiai, a mikrobiológiai, illetve a virológiai szaknyelv egyik alrendszerének minősíthető, de tekinthetjük a Covid-szaknyelvet az alkalmazott tudományokon belül az orvostudományi szaknyelv egyik alrendszerének is. Ugyanakkor a **gyakorlatban** azt látjuk, hogy a **pandémia idején** a Covid-szaknyelv sok más területet is magában foglal (egyfajta gyűjtő szaknyelvként viselkedik), és bizonyos értelemben túlnő a klasszikus értelemben vett orvosi, mikrobiológiai vagy virológiai stb. szaknyelv határain.

A szaknyelvkutatás szempontjából optimális, rugalmas és a gyakorlatban jól alkalmazható megoldásnak kínálkozik, ha a kutatás korpuszától és az elemzés speciális céljaitól tesszük függővé, hogy mennyire szűkíthető le vagy bővíthető ki a vizsgált szak-, illetve tudományterület és ezáltal a kutatás tárgyát képező szaknyelv értelmezése, horizontális osztályozása és vertikális tagozódása.

Jelen tanulmányban a következő értelmezésben használjuk a koronavírussal kapcsolatos nyelvészeti kategóriákat.

2.1. Covid-szaknyelv

A Covid-szaknyelv olyan **nyelvváltozat**, amely a nyelvi eszközök optimális felhasználásával biztosítja a koronavírussal és a pandémiával kapcsolatos tudományterületeken a kortársak és a generációk közötti megértést és tudásmegosztást. Bár rendkívül fiatal szaknyelvről van szó, itt is beszélhetünk a generációk közötti tudástranszferről, hiszen az orvosi és a biológiai szaknyelv, illetve a mikrobiológiai, molekuláris biológiai, virológiai, immunológiai, infektológiai, epidemiológiai, járványügyi stb. terminológia egyaránt alapját képezik a Covid-szaknyelvnek.

A Covid-szaknyelv **közösségi** jellegű, szorosan kötődik a társadalmi valósághoz (pl. pandémia), tudományágakhoz (pl.: orvostudomány, biológia) szakmákhoz és foglalkozásokhoz (pl.: virológusok, immunológusok, szakápolók, járványügyi szakemberek).

A Covid-szaknyelv **kialakulása** hasonló a többi szaknyelv létrejöttéhez: a munkamegosztás, a civilizáció kihívásainak, a tudományok fejlődésének és egyéb külső

tényezők hatására (pl. pandémia) az azonos szakmai vagy tudományterületen tevékenykedő emberek egy bizonyos idő elteltével saját nyelvhasználati formát alakítanak ki, amely fokozatosan az adott területre jellemző szaknyelvvé fejlődik (Kurtán 2003; Bańcerowski 2003). A nemzeti nyelv részét képező, de a köznyelvtől különböző szaknyelv kialakulása és elterjedése rendszerint a változó világgal, az átalakuló társadalmi vagy gazdasági valósággal van összefüggésben. Kevés olyan szaknyelv van a világon, amelynek kialakulását konkrét évszámhoz lehet kapcsolni. A Covid-szaknyelv esetében ez a 2020-as év. (Az első eseteket 2019 decemberében fedezték fel Kínában, Vuhan városában, a WHO pedig 2020. március 11-én nyilvánította a járványt világjárvánnyá.)

Ennek a fiatal, kialakulóban lévő nyelvváltozatnak az a legfőbb **célja**, hogy az érintett szakmai beszélőközösség számára adekvát módon biztosítsa a szóbeli, illetve az írásbeli kommunikációt és ezáltal az ismeretek, a tudás közvetítését. A pandémia idején a tudásmegosztásra vonatkozóan kettős cél fogalmazódott meg:

- Elsődleges cél: A szakmai beszélőközösség számára adekvát módon biztosítani a szóbeli/írásbeli kommunikációt és ezáltal a szakmai ismeretek közvetítését.
- Másodlagos cél: A laikus beszélőközösség számára adekvát módon biztosítani a tájékoztatást és – a laikusok számára releváns – ismeretek közvetítését.

A másodlagos cél megvalósításában kiemelt szerep jut az intralingvális fordításnak, amikor is a szakmaiság magas szintjén megfogalmazott, nagy terminológiai sűrűségű szövegek kerülnek nyelven belüli fordításra a laikusok számára. (ld. 2. fejezet)

Az alábbiakban a Covid-szaknyelv további ismérveit soroljuk fel:

- A Covid-szaknyelv (a többi szaknyelvhez hasonlóan) a köznyelvre épül, annak szabályait és nyelvi logikáját követi. A szaknyelv és a köznyelv között rugalmas a határvonal, bár számos szaknyelv definíciója éppen a szaknyelv és a köznyelv dichotómiájára épül.
- A Covid-szaknyelv grammatikai rendszere a nemzeti nyelv grammatikai bázisán nyugszik, és nem tér el a normának tekintett magyar grammatikától. A szaknyelv és a köznyelv közötti különbséget bizonyos grammatikai eszközök gyakori használata jelenti, ami az egyértelműség, a pontosság és a fogalmi azonosíthatóság elveit hivatott szolgálni (pl. főnevek primátusa, ebből adódóan a deverbális nomenképzők és denominális nomenképzők gyakori használata).
- A Covid-szaknyelv legfőbb jellemzője a sajátos szókincs használata, ami az érintett szak-, illetve tudományterületek történetével, tárgykörével, működésével, célkitűzéseivel és fejlődésével hozható összefüggésbe. A szaknyelvek logikailag és nyelviileg egyaránt rendszerezett és definiált, valamilyen módon rögzített és intézményesített (tudományos vagy szakmai szervek által elfogadott, esetleg szabványosított) általános érvényű terminológiával rendelkeznek. Tekintettel arra, hogy egy új, napjainkban kialakuló szaknyelvről van szó, az említett terminológiai munka, a fogalmak definiálása és rendszerezése, valamint a

terminológia adatbázisok felépítése folyamatban van, az eredmények nem vég-
érvényesek és lezártak, a Covid-terminológia folyamatosan bővül és fejlődik.

- A laikus számára nehezen érthető speciális terminológia használata, a laikus számára nehezen követhető, esetenként túl bonyolult tudományos stílus a szaknyelvek esetében túlmutat a nyelvhelyességi problémák körén. A Covid-szaknyelvre is vonatkozik két, látszólag ellentmondásos elvárás: a szakszerűség és a közérthetőség.
- A Covid-szaknyelvi megnyilvánulások nem egységesek, műfaji (pl.: guideline-ok, infografikák, tanulmányok, elemzések stb.) és formai szempontok szerint egyaránt differenciálhatók.
- A Covid-szaknyelv különböző szempontok alapján vizsgálható, amelyek lehetnek lexikai, szintaktikai, szövegtani, műfaji, szemantikai, pragmatikai, fordítástechnikai, terminológiai stb. megközelítések.
- A Covid-szaknyelvre jellemző a belső rétegződés. A különböző kommunikációs szintek saját szabályokkal és törvényszerűségekkel rendelkeznek, ami alapján a Covid-szaknyelven belül bizonyos szintek és rétegek különíthetők el. Az egyes szintek és rétegek közötti kapcsolatot az intralingvális fordítás biztosítja.

Az 1. táblázat a Covid-szaknyelv vertikális tagolását mutatja az alábbi szempontok szerint:

- absztrakciós szint,
- nyelvi eszközök,
- nyelvhasználati szintér,
- a kommunikáció résztvevői,
- szövegtípusok.

A tagolást bemutató táblázat Lothar Hoffmann (1985) modelljének alapján, annak átdolgozásával és kibővítésével készült. A táblázat bal oldalán látható nyilak a szaknyelven belüli és a szaknyelvről köznyelvre történő intralingvális fordítás irányát jelölik. A táblázat utolsó sorában lévő nagyon alacsony absztrakciós szint a szaknyelv és a köznyelv határán található. Az egyes szintek közötti határok, ahogyan az utolsó szint és a köznyelv közötti határok is rugalmasak.

Megjegyzés:

A táblázat – terjedelmi okok miatt – nem tartalmazza az összes lehetséges kategóriát. A táblázat csupán néhány példa felsorolásával illusztrálja a különböző absztrakciós szinteken előforduló nyelvi eszközöket, szintereket, résztvevőket és szövegtípusokat. A táblázat – terjedelmi okok miatt – nem tartalmazza az összes lehetséges kategóriát, illetve nem sorol fel egyes kategóriákat minden lehetséges előfordulási helyén. (Folyamatábrák például minden absztrakciós szinten találhatók.)

1. táblázat

A Covid-szaknyelv vertikális tagolása

	Absztrakció foka	Jellemző nyelvi tulajdonságok	Nyelvhasználati színterek	A kommunikáció résztvevői	Jellemző szövegtípusok
A	legmagasabb	mesterséges nyelvi jelek, jellemző a terminológiai sűrűség	akadémiai kutatóintézetek tudományos konferenciák egyetemi oktatás	tudósok kutatók orvosok virológusok epidemiológusok infektológusok stb.	tudományos publikációk tanulmányok szakkönyvek szakcikkék guideline-ok
B	nagyon magas				
C	magas	erősen terminologizált szigorúan kötött mondat szerkesztés	kutatóintézetek egyetemi oktatás tudományos konferenciák internet	kutatók orvosok Coviddal foglalkozó szakemberek egészségügyi, járványügyi stb. szakemberek egyetemi oktatók	szakkönyvek tankönyvek jogi okumentumok ambuláns lapok zárójelentések guideline-ok infografikák
D	alacsony	keves szakszó köznyelvi elemek kötetlen mondat szerkesztés szaknyelv és köznyelv keveredése	kórházak, klinikák szakorvosi rendelők háziorvosi rendelők tömegtájékoztatás laikusoknak szánt szakmai fórumai internet	szakemberek és laikusok egészségügyi dolgozók és laikusok pl.: orvos-beteg mentős-beteg	Covid-témájú média-tudósítások podcastok infografikák
E	nagyon alacsony	szakszavak minimalizálása magyarázatok egyszerű mondatok köznyelvi elemek túlsúlya	szakorvosi rendelők háziorvosi rendelők tömegtájékoztatás nem szakmai fórumai internet	a tömegtájékoztatás szereplői orvos-beteg mentős-beteg ápoló-beteg betegek, laikusok	Covid-témájú média-tudósítások weboldalak, chat beteg-tájékoztatók infografikák laikusoknak szánt tájékoztatók

A Covid-szaknyelv elsődleges használati szférája viszonylag szűk keresztmetszetű, ismerete és használata a koronavírus vizsgálatával, terjedésével, a fertőzés megelőzésével, gyógyításával foglalkozó kutatók, tudósok, orvosok, szakápolók beszélőközösségére jellemző. A Covid-szaknyelv (több más szaknyelvhez hasonlóan) nemcsak a szakemberek közötti, hanem a szakemberek és a laikusok közötti kommunikáció és

tudásmegosztás eszközeként is szolgál. A Covid-szaknyelvnek ez az egyik olyan ismérve, amelynek következtében a koronavírussal kapcsolatos kommunikációban kiemelt szerep jut a szaknyelvről köznyelvre történő intralingvális fordításnak.

Mivel világjárványról van szó, egy adott nyelvközösség minden tagját érintik a koronavírussal kapcsolatos információk, ezért a Covid-szaknyelv alacsony, illetve nagyon alacsony absztrakciós szintű rétegeivel – eltérő mértékben és minőségben – a nyelvközösség minden tagja találkozik.

2.2. Covid-kommunikáció

A Covid-kommunikáció definíciója tematikai alapú: minden olyan írott vagy szóbeli kommunikációs aktus idesorolható, amelynek témája a koronavírus vagy amelynek témája valamilyen módon összefügg a koronavírussal és a pandémiával. A Covid-kommunikáció több szinten² zajlik, például tudósok között, szakemberek között, kutatók és újságírók között, szakemberek és riporterek között, orvosok és szakápolók, orvosok és betegek között stb. Témánk szempontjából a szakemberek és laikusok között zajló interakciót emeljük ki. A pandémia idején a szakemberek és a nem szakemberek között jellemzően a média biztosítja az információ átadását, így a köznyelvet használó nyelvközösség az internetről, a nyomtatott vagy elektronikus újságokból, a televízióból és rádióból, olykor reklámokból értesül a járvánnyal kapcsolatos információkról.

Az egyes tömegkommunikációs eszközök preferenciája generációfüggő. Számos kutatás és felmérés bizonyítja, hogy az elmúlt két évtizedben az idősebb generáció körében is egyre jobban terjed az internet használata, vagyis a jelenleg Magyarországon együtt élő hat generáció közül négy biztosan használja az internetet információ szerzésére (kivételt jelentenek a veteránok és az alfa generáció). Ennek eredményeként a hagyományos, egyirányú üzenetszórásos, szelektált (olykor nem megbízható forrásból származó vagy a valóságnak nem megfelelő) információt közvetítő médiumokat felváltja az internet, ahol a felhasználó nem passzív befogadó, hanem aktív résztvevője a kommunikációnak, a tartalom megválasztásának és így a különböző szintű, különböző forrásból származó információk tengerével szembesül.

A Covid-kommunikációban részt vevő szakemberek és laikusok eltérő szakmai és szaknyelvi tudással, eltérő ismeretekkel, kompetenciákkal és világlátással rendelkeznek. Vagyis ebben az interakcióban mindazon tényezők hiányoznak (vagy nem megfelelő mennyiségben és minőségben vannak jelen), amelyek szükségesek a hatékony és sikeres interakcióhoz. A laikus nem, vagy csak részben tudja értelmezni a

² A *színtér* fogalmát a kommunikáció participációra alapozott felfogásában használjuk. Ennek értelmében a színtér nem statikus tér, hanem a kommunikáló partnerek felkészültségei (ezek lehetnek: témaspecifikus vagy témainvariáns ismeretek) által kifeszülő tér. A színtér sohasem áll önmagában, mindig a kommunikáló partnerekhez kötött. Jellemzéséhez a következő szempontok tartoznak: lokális és temporális körülmények, a nyilvánosság szintjei, a kommunikáló partnerek ezen tényezőkre vonatkozó ismeretei, a kommunikáló partnerek előzetes tudása, általános képességei és elvárásai. A színtér leírását mindig a kommunikáló partnerek felkészültségére hivatkozva lehet megadni. (Béres, Horányi 2001)

virológus üzenetét, holott a pandémia idején szüksége lenne ezekre az információkra. Sok szakember eleve „egyszerűbben” fogalmaz, ha laikusokhoz szól. Számos alkalommal szükség van azonban arra, hogy a riporter vagy újságíró megkérje szakember riportanyát, hogy a laikusok számára is érthetően fogalmazza meg gondolatait, kerülje az idegen szavakat, „beszéljen magyarul”. Ez a szakember számára a nyelven belüli fordítás folyamatát jelenti, amikor a tudományos virológiai információt köznyelvre fordítja le. Tulajdonképpen minden szakember intralingvális fordító is egyben, amikor laikusoknak beszél és figyelembe veszi mindazon pragmatikai tényezőket, amelyek a laikus célközönség „befogadási kapacitását” jellemzik. Összegezve elmondhatjuk tehát, hogy (1) a Covid-kommunikációban résztvevők felkészültségeiben megmutatkozó különbségek kiegyenlítésének és áthidalásának egyik legfőbb eszköze a nyelven belüli fordítás, (2) a nyelven belüli fordítás jellemző a Covid-nyelvhasználat különböző színterei között és az egyes színtereken belül.

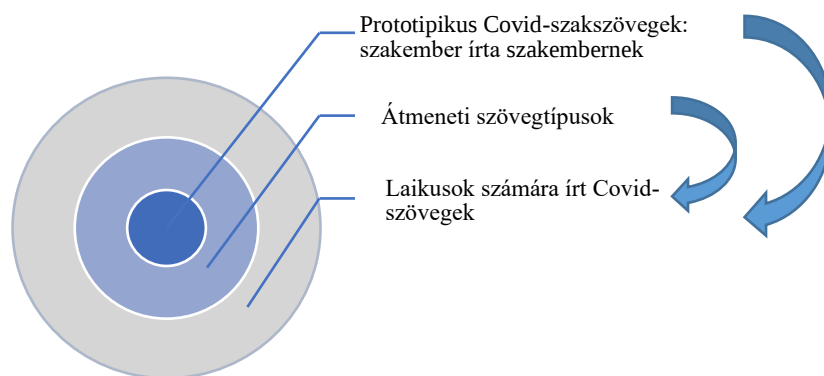
2.3. Covid-szövegek

A Covid-szaknyelv (más szaknyelvekhez hasonlóan) prototípus-kategória (Heltai 2006: 39), ezért a Covid-szaknyelven belül is vannak olyan szövegek, amelyek a prototípust jól, illetve kevésbé jól reprezentálják. Előbbire példa a guideline-ok szövege, amelyeknek széles tárházát találjuk a Covid1001 orvosi szakfordító csoport weboldalán (<https://www.covid1001.hu/category/guideline/>), utóbbira példa a bulvármédia koronavírusról szóló cikkeinek hírárama.

A Covid-szövegek különböző szövegtípusokba sorolhatók, amelyekre az alábbi megállapítások jellemzők:

- Az egyes szövegtípusok nem élesen elkülönülő kategóriákat, hanem fokozati skálát alkotnak.
- A nyelvi példányok valamilyen típusba történő sorolása a centrum-periféria elv alapján valósul meg.
- A prototípus mindig rendelkezik a típus jellemző jegyeivel, a kontinuum a prototipikus szövegek köré épül.

Az *1. ábra* azt mutatja, hogy általában milyen irányban valósul meg a szaknyelvről köznyelvre történő intralingvális fordítás a Covid-szaknyelvre jellemző különböző szövegtípusok között.

1. ábra

Az intralingvális fordítás iránya a különböző absztrakciós szintű Covid-szövegek között

2.4. Covid-terminológia

A szakmai beszélőközösség szakmai nyelvhasználatának minősége a beszélőközösség tagjainak szakmai tudásától és szaknyelvi, elsősorban terminológiai ismereteitől függ. Ezek a kategóriák egymástól elválaszthatatlanok.

Fordítástechnikai szempontból a Covid-terminológiát Magyarországon jelenleg a legjobban valószínűleg a **Covid1001 orvosi szakfordítói csoport** tagjai ismerik. A csoport 2020. március közepén alakult, tagjait különböző tudományterületek képviselői alkotják. A csoportban orvosok, szakorvosok, biológusok, gyógyszerészek, ápolók, járványügyi szakemberek, fordítók, egészségtudományi szakfordítók, szaklektorok, fordítópiaci szakemberek, nyelvészek és nyelvi szakemberek dolgoznak. Munkájukat **önkéntesen** végzik.

A fordítócsoporthoz legfőbb **célja**, hogy lefordítsa a külföldön nagy számban megjelenő, Covid-dal kapcsolatos publikációkat magyar nyelvre, így azok elérhetővé válnak az itthoni szakemberek számára is. Célja továbbá a Covid-kommunikáció elősegítése, a tudásmegosztás biztosítása, az ismeretek elérhetőségének és az információ továbbításának megkönnyítése, ezáltal a járvány érdemi és hatékony kezelésének támogatása.

A tudásmegosztás jegyében a COVID19-cel kapcsolatos nemzetközi szakirodalomban elérhető ajánlások, tudományos értekezések, posztterek és háttéranyagok fordításával az a célunk, hogy a frontvonalban dolgozó, koronavírusos betegekkel foglalkozó kollégák ingyenesen, magyar nyelven jussanak hozzá a munkájukhoz szükséges információkhoz. Orvos tagjaink kompetenciája minden területet lefed, amely a COVID19 elleni védekezés szempontjából fontos, a járványügytől kezdve a háziorvosláson, sürgősségi ellátáson, belgyógyászaton át az intenzív terápiáig – és még ezeken kívül is (Covid1001).

Fordításelméleti és fordítástechnikai szempontból fontos kiemelni, hogy a szakfordítók munkáját szakmai és nyelvi lektorok egyaránt ellenőrzik, a különböző tematikai kategóriákba³ sorolt irányelvek, tanulmányok, cikkek, összefoglalók, folyamatábrák stb. csak lektorálást követően kerülnek fel a COVID1001 honlapjára. A lefordított szövegeket a műfaji változatosság mellett a tematikai sokszínűség jellemzi, amiről a honlap alján található címkefelhő⁴ tájékoztatja az olvasót.

Témánk szempontjából fontos információ, hogy a COVID1001 csapat honlapján olyan ismeretterjesztő cikkeket is találunk, amelyek a laikusok számára biztosítják a tudásmegosztást: „Honlapunk ezen felül ismeretterjesztő cikkeket is tartalmaz, amelyeket **szélesebb közönség számára** is jó szívvel ajánlunk elolvasásra” (Covid1001).

A COVID1001 projektvezetője, dr. Papp Eszter terminológus, a Károli Gáspár Református Egyetemen működő TERMIK (Terminológiai és Kommunikációs Kutatócsoport) kutatója a kezdetektől fogva több fórumon számolt be a csoport tevékenységéről, célkitűzéseiről és eredményeiről (pl. 2020 decemberében a MANYE Terminológiai Szakosztálya és a MaTT – Magyar Nyelv Terminológiai Tanácsa közös kerekasztal-beszélgetésén). A 2021 februárjában a XIII. Miskolci Alkalmazott Nyelvészeti Konferencián a *Terminológia a COVID1001 szakfordítói csoportban* című előadásában beszámolt arról, hogy a szövegek fordítása, lektorálása és a terminológikivonatolás a memoQ segítségével történik, így lehetőség nyílik arra, hogy az új terminusok már a fordítás vagy a lektorálás során bekerüljenek a terminológiai adatbázisba. 2021 elején a fordítócsoporthoz kétnyelvű terminológiai adatbázisa ötezer tételt tartalmazott (Papp 2021 absztrakt). 2021 márciusában a TransELTE2021 – OFFI Akadémia XXIII. Fordítástudományi Konferenciáján elhangzott *Fordításorientált terminológia és minőségellenőrzés a Covid1001 önkéntes szakfordítói csoportban* című Somogyi Zoltánnal és Szemők Ildikóval közösen tartott előadásából megtudhattuk, hogy a csoport ebben az időszakban kb. 100 aktív egészségügyi és fordításipari szakemberből állt, a csoport által létrehozott adatbázis memóriájában 170 cikk és egymillió szövegszó található (Szentirmay 2021: 118). 2021 áprilisában

³ Orvostudomány: Betegút-menedzsment, Komplet guideline, Terápiás lehetőségek, Epidemiológia és virológia, Diagnosztika; Ismeretterjesztés: Elemzések, Gazdaság, Pszichológia; Védőfelszerelés stb. (Covid1001)

⁴ alapellátás antitest ARDS BCG-oltás Biontech BNT162B1 COVID19 diagnosztika egészségügyi dolgozók egészségügyi erőforrások emésztőszervi tünetek FFP maszk fizioterápia guideline kezelési protokoll gyermekek gyorsított gyógyszeres kezelés halálozás hemoglobin-elmélet hipertónia hipokadémia immunitási útlel immunológia immun-suppresszió infografika intenzív terápia ismeretterjesztés ITO-hálózat járványkezelés Kawasaki szindróma komorbiditás kontaktkutatás koronavírusok Lombardia légszennyezés légzési rehabilitáció légútbiztosítás lélegeztetés maszk meghatározás mentális egészség MIS-C mortalitás mRns NCIP neuro-covid Pfizer pontszám Poszt-Covid19 posztakut covid PPE pszichés teherpörölés és tánc-rehabilitáció rekonvaleszcens plazma renális szövődmények SARS-CoV-2 sebészeti maszk sisakos sport szoptatás szövetmaszk szövődmények sürgősségi telemedicina terhesség terjedés tesztelés Tomas Pueyo triász trombotikus szövődmények tüdő ultrahang tüdőödéma tünetek vakcina védőoltás védőfelszerelés védőoltás életvégi ellátás összeesküvés-elmélet újszülött

a MANYE XXVIII. Kongresszusán Papp Eszter és Somogyi Zoltán *Kollaboratív terminológiai munka a Covid1001 önkéntes szakfordítói csoportban* című előadásában már arról tudósított, hogy a csoportban 120 ember dolgozik, a honlapon 180 (többnyire angolról magyarra fordított) írás olvasható, amelyek között 300 oldalas guideline-ok és rövid folyamatábrák is vannak, a memoQ szerveren a belső használatú fordításorientált és fordítástámogató terminológiai adatbázisban több mint öt-ezer bejegyzés található, több mint egymillió szövegszó került lefordításra.

A fentiekből látható, hogy szaknyelv-kutatási és tudománytörténeti szempontból rendkívüli lehetőségek állnak a szaknyelv-kutatók és terminológusok előtt, hiszen a kialakulásának a kezdetétől figyelemmel kísérhetik a Covid-terminológia fejlődését. Tanúi lehetünk egy új szaknyelv születésének, számos új fogalom és terminusjelölt, illetve terminus megalkotásának és elterjedésének a szakmai nyelvhasználatban, majd egy részüknek a köznyelvben is.

A terminológia – közismerten – minden szaknyelv alappillére. Szemerédi Endre, Ábel-díjas elméleti matematikus egy interjúban arra a megjegyzésre és kérdésre, hogy „Mi viszont most szorongunk, hogy meg kellene értenünk díjazott »találmánynak«, a regularitási lemma lényegét. Elmagyarázná?” a következőket válaszolta: „Ahhoz ismerni kellene a terminológiát, a gráfok világát. Érték be annyival,⁵ hogy egy csomópontokból és azokat összekötő élekből álló bármilyen rendszer fölbontható olyan részekre, amelyek szabályosságot mutatnak. És ha a részben találunk valami szabályosságot, akkor az egészet is könnyebben megértjük” (Dobszay–Kelemen 2012: 82). Vagyis Szemerédi Endre lefordította a gráfok világát a köznyelvre, többre egy interjú kereteiben nem vállalkozhatott – többek között – a célcsoport terminológiai ismereteinek hiánya miatt.

Az alábbiakban néhány szaknyelvről köznyelvre történő intralingvális fordítási példát olvashatunk a Covid-terminológia területéről. A példák forrása a Covid1001 orvosi szakfordító csoport által összeállított **1001 kisokos – járványszótár** (<https://www.covid1001.hu/1001-jarvanyszotar-kisokos/>), amely egy magyar nyelvű glosz-száríum és a médiában megjelenő, koronavírussal kapcsolatos terminológia közérthető magyarázatát tartalmazza.⁶

- átfertőzöttség → Azon emberek száma, akik átestek a fertőzésen.

⁵ Szemerédi Endre szerény ember, a lemmáról beszélve mindig megjegyzi, hogy ugyan ő fektette le az alapokat, de feltétlenül meg kell említeni azokat a kiváló matematikusokat, akik aztán a munkáját továbbfejlesztették.

⁶ A covid1001.hu honlapon ez olvasható a járványszótárról: „A Covid1001 önkéntes szakfordító csoport által készített kisokos azoknak a szakkifejezéseknek a magyarázatát tartalmazza közérthető nyelven, amelyekkel a koronavírussal és a Covid19-járvánnyal kapcsolatban nagyon gyakran találkozunk. Ez nem egy orvosi szótár; az alábbi definíciók nem törekednek magas szintű szakmai pontossággal és részletességgel kifejtett orvosi tudást átadni. A meghatározások inkább az átlag olvasót szeretnék segíteni abban, hogy a hirtelen a mindennapi nyelvhasználatba bekerült (sokszor latin vagy angol eredetű) orvosi kifejezéseket könnyebben megérthessék.” (<https://www.covid1001.hu/1001-jarvanyszotar-kisokos/>)

- alap szaporodási ráta → Megadja, hogy egy fertőzés esetén egy fertőzött egyén hány másik embert fog összefertőzni, ha mindenki képes a megfertőződésre (tehát senki nem immunis).
- tünetmentes hordozó → Olyan személy, akinek az új koronavírusra vonatkozó tesztje pozitív, a szervezetében tehát megtalálható a vírus, viszont semmilyen tünete nincs, nem lázas, nem köhög, nem fáj a feje stb.
- oltási reakció → A védőoltás hatására kialakulhat többféle helyi és általános reakció.
- helyi reakció → Az oltás helyén és környékén létrejövő elváltozás, bőrpír, duzzanat, enyhe fájdalom stb.
- általános reakció → Átmeneti gyengeség, rossz közérzet, a környéki nyirok-mirigyek duzzanata.
- epidemiológia → járványtan
- FFP maszk → részecskeszűrős félálarc
- antigén → Minden, ami a szervezetben immunválaszt válthat ki.
- immunválasz → Amikor az immunrendszer reagál. Bármire.
- passzív immunitás → A szervezetbe mesterségesen bejuttatott védettséget biztosító antitestek jelentik a passzív immunizálást. Heveny betegségben, biztosan fertőző környezetben alkalmazzuk a fertőzés elleni védekezésnek ezt a formáját, amikor a saját immunválasz kialakulásának kivárására nincs idő.
- hospitalizációs ráta → Megadja, hogy az adott betegségben szenvedők hány százalékát kellett kórházba befektetni.
- vírusvektor → Eszköz, amelynek segítségével a vírus a szervezetbe jut.
- fals pozitív (álpozitív) / fals negatív (álnegatív) → Amikor a teszt valamilyen hiba folytán egyértelműen rossz eredményt ad. Ha például nincs fertőzés, de a teszt mégis pozitív lesz, az álpozitív eredményt jelent. Az álnegatív ennek ellenkezője, ha az illető fertőzött, de a teszt nem mutatja ki. Nagyon sok oka lehet annak, hogy egy teszt nem a valóságot mutatja, kezdve a mintavételi hibával, illetve a teszt érzékenységeivel
- inkubációs időszak → A megfertőződéstől az első tünetek megjelenéséig eltelt időszak.
- mutáció → A génállomány véletlenszerű (vagy mesterségesen előidézett) átrendeződése, aminek köszönhetően új tulajdonságok alakulnak ki.

2.5. Covid-helyesírás

A koronavírus-világjárvány olyan jelentős nyelvi és terminológiai változásokat eredményezett, amelyek elemzéséhez időre van szükség. A járvány elleni harchoz hasonlóan a szaknyelvkutatás, a terminológia és a fordítás területén is megmutatkozott egyfajta versenyfutás az idővel. A szaknyelvek számos új kifejezéssel, terminussal, neologizmussal, tükörfordítással gazdagodtak, a köznyelvben pedig *vírusszerűen* terjednek a szaknyelvből átvett terminusok és a kreatívabbnál kreatívabb kifejezések.

A szaknyelvkutatásban is folyamatosan új terminusok jelennek meg: *Covid-digilektus*, „*koronavírus*” címkés *hírek*, a *pandémia* nyelvi *globalizációja*, „*járvány*

szülte” médiaszöveg, Covid-regiszter, a pandémia neologizmusai, a koronavírus nyelvi epidémiája, járványretorika, Covid-diskurzus stb. Az idővel való harc miatt a terminológiai kérdések tisztázásához viszonyítva jelenleg a nyelvhelyességgel és a helyesírással kapcsolatos kérdések részben még háttérbe szorulnak.

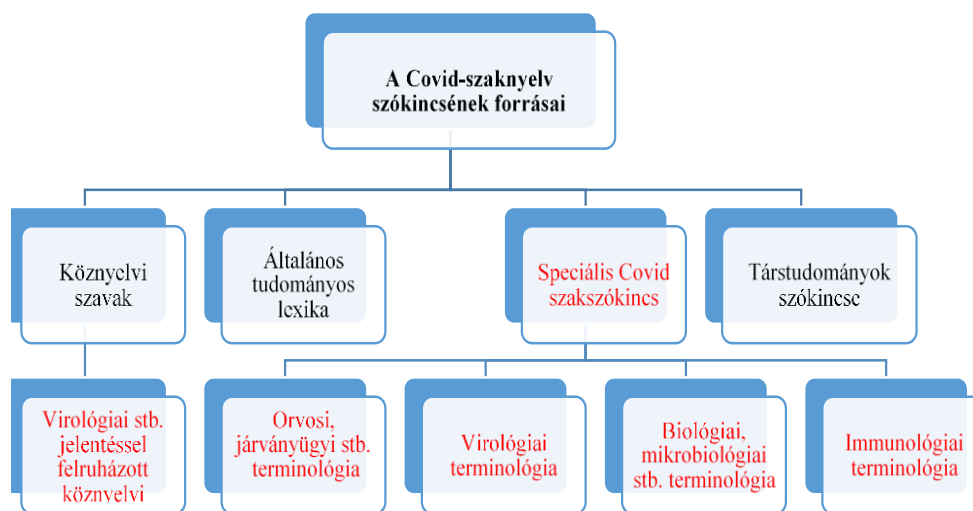
A Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda honlapján, az e-nyelv.hu oldalon **Covid-helyesírás** cím alatt (<https://e-nyelv.hu/2020-08-19/covid-helyesiras/>) a következő tanácsokat kapja az olvasó: A Covid-19, Covid 19, COVID-19, COVID19 írásmódok helyett a nyelvi tanácsadó a Covid–19 formát javasolja. Bősze Péter professzor, a *Magyar Orvosi Nyelv* folyóirat alapítója és főszerkesztője a COVID19 írásformát tartja helyesnek, az MTA nyelvi tanácsadója a Covid19 formát ajánlja, a Manyszi pedig a Covid-19 forma mellett teszi le a voksát.

Mint látjuk, egyelőre teljes a zűrzavar. Pandémia idején, különösen a *covidos* betegek számára, valóban nem a helyesírás a legfőbb gond, azonban az idő és a gyakorlat a közeli jövőben ezekre a kérdésekre is választ ad.

3. A Covid-szaknyelv szókinccse és az intralingvális fordítás

A szaknyelvről köznyelvre történő intralingvális fordítás a nyelv minden szintjét érinti, de leginkább a szókinccs területén érhető tetten. A szókinccs a Covid-szaknyelv legszembevetőbb ismérve, a Covid-világ immanens fogalmi rendszerének hordozója, amely egyrészt a nyelvtudomány, a szaknyelvkutatás, a terminológia, másrészt a koronavírushoz, a pandémiához kapcsolódó tudomány- és szakterületek metszéspontjaiban vizsgálható.

A szaknyelvek szókinccsét több szempont alapján lehet kategorizálni. A 2. ábrán a Covid-szaknyelv szókinccsének főbb forrásai láthatók.

2. ábra

A Covid-szaknyelv szókinccsének forrásai

A források teljes spektruma jelenleg formálódik, egyes területek szókincse bővül (pl. a post-covidhoz kapcsolódó terminológia), más területek szókincse háttérbe szorul. Az ábrán piros színnel láthatók azok a kategóriacsoportok, amelyek a laikusok számára problémát jelenthetnek. Ezen csoportok tagjait olyan szavak és kifejezések alkotják, amelyeknek az értelmezéséhez megfelelő szakmai és szaknyelvi felkészültségre van szükség. A laikusok részéről hiányzó szakmaspecifikus és – adott esetben szakmainvariáns – ismeretek kompenzálása intralingvális fordítással történhet.

A pirossal jelölt kategóriacsoportok nem minden tagja jelent problémát a laikusok számára. Vannak olyan szavak és kifejezések, amelyeknek értelmezése és befogadása nem igényel különösebb előképzettséget, az iskolai tanulmányaink és a szocializáció során megismertük ezeknek a szavaknak a jelentését.

Az intralingvális fordítás szempontjából a szaknyelvek szókincsének egyik fontos csoportosítási lehetőségét kínálja a **nyelvközösségi érthetőség**. Ez azt jelenti, hogy amennyiben a nyelvközösség tagjai képesek megérteni és megértetni egy adott szó jelentését, ismerik annak használatát, akkor nincs szükség intralingvális fordításra. Amennyiben az adott szót csak a szakmai beszélőközösség tagjai ismerik és használják, akkor a laikusok számára szükséges a nyelven belüli fordítás valamilyen eszközének az alkalmazása a kommunikáció eredményessége céljából. A Covid-szaknyelv szókincsét a nyelvközösségi érthetőség szempontjából az alábbiak szerint csoportosíthatjuk:

- 1) Köznyelvben is használatos szavak, megértésük általában nem okoz gondot a laikusok számára: *oltás, teszt, fertőzés, vírusfertőzés, fertőzött, koronavírus-fertőzött, beteg, betegség, tünetek, növényi vírusok, állati vírusok, szövőd-mény, láz, maszk, távolságtartás, köhögés, fáradékonyság, szaglás elvesztése, gyulladás, kórházi ápolás, torokfájás, fejfájás, bőrküütés, hasmenés, járvány.*
- 2) A köznyelvből átvett szavak, amelyek a mikrobiológiában és így a Covid-szaknyelvben is speciális, szűkebb, a köznyelvitől eltérő jelentésben fordulnak elő: *vírusburok, vírusfehérje, tüskefehérje, negatív egyszálú RNS-vírusok, kétszálú RNS-vírusok.*
- 3) A köznyelvben nem használatos, a laikusok számára érthetetlen szakszavak: *vírusreplikációs ciklus, RNS-vírusgenom, a virionban jelen lévő vírusspecifikus RNS-dependens RNS-polimeráz enzim, vírusspecifikus makromolekula, prionfertőzések patogenezise, pararetrovírus, humán immunodeficiencia-vírus, vírusspecifikus proteázok.*

A nyelvközösségi érthetőség viszonylagos kategória. A magyar nyelvközösség azon tagjainak, akik érettségi vizsgát tettek biológiából, különösen, ha ezt a vizsgát emelt szinten abszolválták, viszonylag komoly virológiai ismeretekkel kell rendelkezniük. Állításom bizonyítására az alábbiakban a 2017. május–júniusi vizsgaidőszaktól érvényes *Részletes érettségi vizsgakövetelmények* anyagból idézek néhány érettségi feladatot (https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/erettsegi/vizsgakovetelmenyek2017/biologia_vk.pdf).

2. táblázat

Részletes érettségi vizsgakövetelmények

Témák	Középszint	Emelt szint
3.1.1. Vírusok	1. Értse a vírusok biológiai, egészségügyi jelentőségét. 2. Ismerje a vírusok felépítését és a vírusokkal történő megfertőződés módjait. 3. Hozzon példát vírus által okozott emberi megbetegedésekre. 4. Értse és esettanulmány alapján alkalmazza a fertőzés, megbetegedés, járvány fogalmát. 5. Ismerje megelőzésük lehetőségeit.	1. Ismertesse a vírusok kialakulására vonatkozó elméletet. 2. Magyarázza a fágfertőzés folyamatát. 3. Hasonlítsa össze a priont a vírussal.
4.8.5. Az immunrendszer, immunitás	1. Ismerje az antitest, antigén, immunitás fogalmát. 2. Sorolja fel az immunrendszer jellemző sejtjeit (falósejtek, nyiroksejtek). 3. Magyarázza a memóriasejtek szerepét a másodlagos immunválasz kialakításában. 4. Magyarázza meg a gyulladás tüneteit, kialakulásuk okát. 5. Ismerje a falósejtek szerepét és a genny eredetét. 6. Ismertesse az immunizálás különböző típusait (aktív, passzív, természetes, mesterséges). Minden típusra mondjon példát. 7. Hozzon példát a Magyarországon kötelező védőoltásokra és értse indokoltságukat. 8. Magyarázza a vírus és baktérium által okozott betegségek eltérő kezelésének az okát.	1. Tudja összehasonlítani a természetes (veleszületett vagy anyatejjel szerzett) és az adaptív immunválaszt. 2. Magyarázza a rendszer működésének a lényegét: az idegen anyag megtalálásának a módját, felismerését, az immunglobulinok jelentőségét, az idegen anyag megsemmisítését. 3. Magyarázza meg a gyulladás tüneteit, kialakulásuk okát. 4. Ismerje a vérszérum fogalmát. 5. Értse az autoimmun betegségek lényegét.

A nyelvközösségi érthetőséget próbára tevő kategóriák közé tartozik bizonyos, egyszerű fogalmak határozatlansága. Vegyük példaként a *kis* melléknév középfokú alakját az alábbi, a vírusok genetikájáról szóló szövegben: „A proteáz enzimnek a maturációban van szerepe. Ez az enzim vágja fel a prekursor kapszid poliproteint *kisebb* egységekre” (Kónya 2013: 35). A kognitív szemantika értelmében sok szó köznapi jelentése a prototípus-elmélet alapján határozható meg, és az ember kategorizálási képességére épül: az egér kicsi, az elefánt nagy. De vajon mit jelent a *kisebb* a vírusok világában? Milyen kicsi a *kis* méretű vírus?

Az RNS- és DNS-vírusok méretmeghatározása nanométerben⁷ történik. Például a picornavírusok a legkisebb (25 nm) RNS vírusok, a calicivírusok kissé nagyobbak (35 nm), a reovírusok pedig közepes méretűek (70 nm) (Beck 2013: 30–31). Ma már az érdeklődő laikusok is tudják, hogy a SARS-CoV-2-vírusrészecske (virion) gömb

⁷ 1 nm = 1,0 × 10⁻⁶ mm; 1 mm = 1 000 000 nm.

alakú, átmérője 50–200 nm.⁸ A kérdés továbbra is változatlan: De akkor vajon mikorra ez a *kis* vírus, amely az egész életünket megváltoztatta? Választ a laikus számára többé-kevésbé jól értelmezhető módon az intralingvális fordítás ad. Amennyiben a vírus 50 nanométeres, akkor a célszöveg így hangzik: A pontban ennek a mondatnak a végén kb. 55 millió koronavírus férne el.⁹

A Covid-szaknyelv szókincsét a többi szaknyelv szókincséhez hasonlóan lehet leírni. Vannak olyan tulajdonságai, amelyek általában jellemzőek a szaknyelvek szókincsére (pl. rövidítések gyakori használata: COVID-19 → coronavirus disease 2019; SARS-CoV-2 → Severe Acute Respiratory Syndrome Coronavirus 2), és vannak olyanok, amelyek elsődlegesen a Covid-szaknyelv, illetve a hozzá szorosan kapcsolódó szaknyelvek sajátosságai. A virológiai szaknyelv egyik érdekes ismérve, hogy bizonyos köznyelvi igéket (pl.: *átír, ellop, átfordít, leolvas, rávesz* stb.) gyakran használ speciális, szaknyelvi kontextusban. Az alábbi példák *Az orvosi mikrobiológia tankönyvéből* (Pál 2013: 33–35) származnak:

- Ez az enzim **írja át** a genomális RNS-t mRNS-re, majd a replikáció egy későbbi fázisában nukleinsav-polimerázként működik. (35)
- Az orthomyxo- és bunyavírusok nem képesek az mRNS 5' végén lévő 8-18 nukleotidot szintetizálni, hanem ezeket a gazdasejt mRNS-ről **lopják el**. (35)
- A gazdasejt nem rendelkezik olyan enzimekkel, melyek az RNS-vírus-genomról mRNS-t tudnának **átírni**, vagy a DNS-vírus-genomot a citoplazmában mRNS-re **fordítanak át**. (33–34)
- Szintén fontos körülmény, hogy az eukaryota sejt általában a monocisztronos üzenetek képes **leolvasni**. (34)
- Egyelőre rejtély, hogy a DNS transzkripciójára „szakosodott” RNS-polimeráz II. enzimet hogyan tudják **rávenni** ezek a szubvirális fertőző ágensek az RNS szaporítására. (35)

Megjegyzés: A köznyelvi igék speciális használatának gyakoriságát az idézett szöveg tankönyv jellege is indokolja, azonban nem egyedi jelenségről van szó, hasonló megismerési folyamatokat találunk más műfajú virológiai szövegekben is (pl. *a neutralizáló antitestek felismerik, az enzim azonosít majd korrigál* stb.):

- Emellett a SARS-CoV-2-vírusfertőzés olyan neutralizáló antitestek képződését válthatja ki, amelyek **felismerik** a virionokon található, RBD-n kívül eső epitópokat is, fertőzés után különböző mértékben növelve a szérumneutralizáló GMT-t (Sahin 2020).

⁸ „Coronavírusok. A burok helikális kapszidot és egyszálú, lineáris, nem szegmentált +polaritású RNS-t ölel körül. A burkos virion mérete mintegy 100 nm” (Beck 2013: 31).

⁹ A példa David Quammen számításai alapján született: A Zika-vírus mérete 50 nm (nanométer). A pontban ennek a mondatnak a végén kb. 55 millió Zika-vírus férne el (Quammen 2021: 92).

- Miután megtörténik a genom replikációja, az enzim **azonosítja**, majd **korrigálja** a hibákat. Esetenként azonban hiba csúszik a folyamatba, és kisebb változások bekövetkezhetnek (Cimons 2020).

A pandémia idején a Covid-terminológia egy részének használati köre messze túlnőtt a mikrobiológia, virológiai vagy orvosi szaknyelv határain. A Covid-szaknyelvből számos terminológiai kifejezés került át a köznyelvbe, és a pandémia idején használatuk a médiában egyre gyakoribbá válik: „*Vírusként* terjed a fülbemászó zene. A fülbemászó dallamok úgy terjednek, mint egy *vírus* – állapította meg egy brit tanulmány, amely szerint egyes zenék egyenesen *fertőzők*, és a *kórokozókhoz* hasonlóan ugrálnak egyik *gazdatestről* a másikra” (Origo.hu). Feltételezhetően a járvány végére a nyelvközösség nagy része nemcsak a Covid-dal fertőződik meg, hanem a Covid-szaknyelv szókincsével is.

4. Tudásmegosztás

A tudás megosztásának és továbbításának számos színtere van. Az intralingvális fordítás szempontjából – ahogyan már említettük – ezek közül a szakemberek és laikusok által létrehozott színterek játszanak meghatározó szerepet.

Ez így volt a pandémia előtti időszakban is. Például Öveges professzor (1895–1979), piarista szerzetes, tanár és fizikus tudományos igényű ismeretterjesztő televíziós műsorai (135 adás, pl. *100 kérdés – 100 felelet*, *Legkedvesebb kísérleteim* stb.) és élvezetes, könnyen érthető, magával ragadó rádiós műsorai (256 előadás) hallatlan népszerűségnek örvendtek a laikusok körében. Öveges József, a fizika Nagy Varázslója azáltal népszerűsítette a természettudományokat, hogy lefordította a fizika világából származó szaknyelven megfogalmazott szakmai információkat a köznyelvre és így azokat érthetővé, befogadhatóvá, sőt élvezhetővé tette széles rétegek számára. Hasonlóan járt el Czeizel Endre (1935–2015) orvos-genetikus professzor, aki a genetika világát tette befogadható ismeretté a laikus közönség számára (*Az öröklődés titkai*, *Születésünk titkai*, *Jövőnk titkai*, *Az élet él és élni akar*, *Ki viszi át a szerelmet*, *Egészséget mindenkinek*).

Napjainkban ezt a célt szolgálják a harmadik kor egyetemei és a szenior akadémiák (pl. Semmelweis Egyetem Szenior Akadémiája, a kazincbarcikai Észak-Magyarországi Szenior Szabadegyetem stb.), a Kutatók Éjszakája rendezvényei, a TEDx-előadások egy jelentős része, valamint a tudománykommunikációs versenyek. A FameLab a világ egyik legnépszerűbb tudománykommunikációs versenye, amelyen 2007 óta világszerte több ezer kutató számolt be munkájáról. A verseny résztvevőinek az a feladata, hogy természettudományi, műszaki, orvosi vagy matematikai kutatási témáikat (1) három perc alatt, (2) inspiráló, érdekes és izgalmas formában, (3) a laikusok számára is érthetően ismertessék.

Világszerte növekszik az igény a közérthető, széles társadalmi rétegek számára elérhető információ iránt, aminek kielégítése a nyelv- és fordítástudomány határain messze túlmutató feladat. A korábbi generációktól örökölt és a korszerű szakmai

tudás megosztása a laikusokkal a fenntartható jövő egyik záloga és ezen belül például a járványügyi elvárások teljesítésének is egyik alapvető feltétele.

3. ábra

A szakemberek és a laikusok közötti információ megosztása

Pragmatikai szempontból a tudásmegosztás különböző formáinak elemzésében, a megbízhatóság, a hitelesség és az érthetőség elvei mellett, figyelmet érdemelnek a társalgási maximák, amelyeket Paul Grice (Pléh–Síklaki–Terestyéni 1997: 2013–228) az együttműködési alapelv kidolgozásakor határozott meg. A négy maxima a világ megismerésében és megértésében meghatározó szerepet játszó, kanti alapkategóriákra épül. A mennyiség (Légy a kívánt mértékben informatív a társalgás pillanatnyi céljainak szempontjából. Ne légy informatívabb, mint amennyire szükséges.), a minőség (Próbáld hozzájárulásodat igazzá tenni., Ne mondj olyasmit, amiről úgy hiszed, hogy hamis., Ne mondj olyasmit, amire nézve nincs megfelelő evidenciád.), a relevancia (Légy releváns.) és végül a modor (Légy érthető., Kerüld a kifejezés homályosságát., Kerüld a kétértelműséget., Légy tömör., Kerüld a szükségtelen bőbeszédűséget., Légy rendezett., Figyelj a sorrendre.) maximái erős kiindulási alapot kínálnak az intralingvális fordítók számára.

5. A szaknyelvről köznyelvre történő intralingvális fordítás szerepe a pandémia idején

A szaknyelvi szöveg és a terminológia a szöveg típusától, általános jellemzőitől és absztrakciós szintjétől függő, „célcsoportbarát” nyelvi eszközök segítségével kerül lefordításra köznyelvre. A tipikus, magas absztrakciós szintű Covid-szövegek szerzői lehetnek tudósok, kutatók, szakemberek (pl. virulógusok, immunológusok, mikrobiológusok, orvosok, szakorvosok stb.), akik elsősorban a tudományos világ képviselői számára készítik publikációikat. A nem szaknyelvi, alacsony absztrakciós szinten megírt Covid-szövegek szerzői a tudomány világához közvetlenül nem kötődő szakemberek, például újságírók, politikusok, weboldalszerkesztők és laikusok. Abban az esetben, ha a tipikus Covid-szövegek címzettjei a Covid világához közvetlenül kötődő tudósok, kutatók és szakemberek, csak interlingvális fordításra van

szükség, rendszerint angol nyelvről magyarra. Amennyiben a célcsoport a társadalom széles rétegei alkotják, át kell alakítani az eredeti, magas absztrakciós szintű Covid-szöveget mindenki, vagy legalábbis a legtöbb társadalmi csoport számára érthető köznyelvi szöveggé. Tehát az alapvető tematikai azonosság megőrzése mellett (referenciális ekvivalencia megőrzése, az összes többi ekvivalenciatípus figyelmen kívül hagyása) a bonyolult információt egyszerűen kell megfogalmazni. Vagyis ugyanazt a tartalmat, ugyanazon a nyelven, eltérő nyelvi eszközökkel kell megfogalmazni (Heltai 2011, 2014; Eco 2009; Dobos 2014).

Az intralingvális fordításnak két alapvető típusa van. A (1) **globális** nyelven belüli fordítás szövegszinten valósul meg, érintheti az egész szöveget vagy annak nagyobb egységeit, a (2) **lokális** intralingvális fordítás szavakra, kifejezésekre, terminusokra vonatkozik. Az első esetben, az interlingvális fordításhoz hasonlóan, másodlagos, függő szövegalkotásról beszélünk (új szöveg jön létre), míg a második esetben nem jön létre új szöveg, csak a szövegben előforduló terminológiát, idegen szavakat vagy bonyolult kifejezéseket fordítja le a fordító köznyelvre. Ennek eszközei változatosak, lehetnek például köznyelvi parafrázisok, szinonimák, definíciók, összefoglalások, magyarázatok vagy kommentárok.

Az interlingvális fordításokhoz hasonlóan itt is felmerül a kérdés, hogy ki végezze el egy adott, magas absztrakciós szintű Covid-szöveg intralingvális fordítását köznyelvre: a virológus vagy az újságíró. A pandémia alatt mindkét esetre számos példát találhatunk.

A Pécsi Tudományegyetem Szentágothai János Kutatóközpontjában, prof. dr. Jakab Ferenc, virológus, a Virológiai Kutatócsoport vezetője¹⁰ is végez intralingvális fordításokat: „Kutatócsoportunk fő profilja a **virális zoonózisok (állatokról emberre terjedő vírusok által okozott megbetegedések)** kutatása” (Jakab honlap).

A Kutatóközpont Facebook-oldalán Jakab professzor (ezúttal nem zárójelben, hanem így) fogalmazza meg a célszöveget: „A koronavírus és egyéb, új fertőzőbetegség leküzdésében is segíthet a magyar kutatók vezetésével kifejlesztett új SpotXplorer technológia, amely **a betegséget okozó fehérjék Achilles-sarkát, a legfontosabb támadási célterületet** képes azonosítani” (Jakab Fb).

A fenti két példa a szakember által végzett lokális intralingvális fordítást mutatja be. 2021. május 27-én a világ egyik legrangosabb tudományos szaklapjában, a Nature Communicationsben jelent meg az *Exploring protein hotspots by optimized fragment pharmacophores* című tanulmány, amelynek egyik társszerzője Jakab Ferenc. A virológus professzor globális inter- és intralingvális fordítást végzett, amikor 2021. május 28-án az eredeti angol nyelvű cikk közérthető(bb) változatát közzé tette a Pécsi Tudományegyetem Szentágothai János Kutatóközpont Facebook-oldalán *Magyar technológia segíti az új koronavírus gyógyszerek fejlesztését* címmel. Az alábbiakban – terjedelmi okok miatt – a magyar nyelvű, globális inter- és intralingvális

¹⁰ A honlapon a kutatócsoport tevékenységének bemutatását összegző szöveg alatt nem szerepel név, de feltételezhetően a kutatócsoport vezetője (esetleg kutatótársaival együtt) készítette és hagyta jóvá az összefoglalást.

fordítás eredményeként született célszöveg elejét és végét idézem. Az eredeti angol nyelvű cikk teljes terjedelmében megtalálható a Fb-bejegyzés végén közölt linken.¹¹

A cikk eleje:

Prof. Dr. Jakab Ferenc

!! Magyar technológia segíti az új koronavírus gyógyszerek fejlesztését

👉 A koronavírus és egyéb, új fertőzőbetegség leküzdésében is segíthet a magyar kutatók vezetésével kifejlesztett új SpotXplorer technológia, amely a betegséget okozó fehérjék Achilles-sarkát, a legfontosabb támadási célterületet képes azonosítani. A technológia új távlatokat nyithat az igazán hatékony gyógyszerek kifejlesztésében.

👉 A Természettudományi Kutatóközpont Gyógyszerkémiai kutatócsoportjának vezetésével, valamint a Pécsi Tudományegyetem Szentágothai János Kutatóközpont Virologiai Nemzeti Laboratórium munkatársainak részvételével új technológiát fejlesztettek ki magyar kutatók, amely lehetővé teszi az legfontosabb célterületek (úgynevezett „hotspotok”) beazonosítását a különböző fehérjéken. Akár az emberi szervezetben, akár egy kórokozó felszínén található fehérjéken is vannak olyan területek, amely a hozzájuk kapcsolódó molekulák számára szolgálnak fontos hozzáférési pontként. A fehérjék ezen célterületeinek pontos ismerete igen fontos lehet a betegségek elleni hatékony gyógyszerek tervezésében, kifejlesztésében a jövőben.

A cikk vége:

A magyar kutatók az együttműködő amerikai, angol, lengyel, osztrák és szlovén csoportokkal közösen bizonyították, hogy a SpotXplorer technológia nemcsak a már ismert gyógyszerek által célzott fehérjéken működik, de sikeresen alkalmazható új, betegséget okozó fehérjéken is. Segítségével a leukémia új gyógyszeres kezelését ígérő SETD2 és a koronavírus fertőzésben szerepet játszó 3CLpro és NSP3 fehérjék támadási célterületeihez is jól kötődő molekulákat azonosítottak. A sikerek alapján az innovatív SpotXplorer technológia piacra vitelében az amerikai-magyar BioBlocks cég is lehetőséget lát.

👉 Az innovatív SpotXplorer technológia kifejlesztéséről és felhasználásáról szóló tanulmány 2021. május 27-én jelent meg a világ egyik legrangosabb tudományos szaklapjában, a Nature Communications-ban.

👉 A teljes publikáció itt olvasható: <https://www.nature.com/articles/s41467-021-23443-y>.

Az intralingvális fordítás egyik speciális, nem tipikus, azonban nagyon hatékony formáját jelenti, amikor a szakemberek, az általuk vagy szakembertársaik által közzétett

¹¹ <https://www.nature.com/articles/s41467-021-23443-y>.

publikációk alapján készítenek speciális köznyelvi szövegeket a laikusok számára. Ilyen például a *Koronavírus kisokos* (<https://koronavirus-kisokos.eu/>), amelyben a laikusok tájékozódhatnak különböző témakörökben (pl.: *védőoltás, járvány, vírus, tesztelés, kockázat, kórházi ápolás, fertőtlenítés, maszk, Covid-protokollok* stb.). Az egyes témakörök kérdésekben megfogalmazott altémakörökre (pl. *Hogyan terjed a koronavírus?*) tagolódnak, a *Hivatkozások* részben pedig megtaláljuk az adott témakörhöz vagy kérdéshez felhasznált, angol nyelvű szakirodalmat, amelyet nem a laikus olvasó számára, hanem az angolul tudó szakembereknek szántak. Például *A tünetmentes emberek is terjeszthetik a fertőzést?* kérdésnél a hivatkozások (a felsorolt linkek) között találunk a *Nature*-re,¹² a *Science*-re,¹³ a *The New England Journal of Medicine*-re,¹⁴ való hivatkozást, valamint olyan forrásokat is, amelyek csak bizonyos feltételek mellett érhetők el.

A tünetmentes emberek is terjeszthetik a fertőzést?

- <https://www.nature.com/articles/d41586-020-00822-x>
- <https://www.nejm.org/doi/full/10.1056/NEJMc2001468>
- <https://science.sciencemag.org/content/368/6490/489>
- <https://www.nejm.org/doi/full/10.1056/NEJMc2001737>
- https://www.researchgate.net/publication/344062680_Community_Outbreak_Investigation_of_SARS-CoV-2_Transmission_Among_Bus_Riders_in_Eastern_China

A *Koronavírus kisokos* jelentőségét az MTA is méltatta, kiemelve, hogy az új honlapon, amelyet három kutató biológus készített, és amelynek a tartalmát egy aneszteziológus és egy pulmonológus folyamatosan ellenőrzi, rengeteg **közérthető** információ olvasható a vírus terjedéséről, a védekezés szabályairól, az oltásokról és a járványról (MTA 2020a). Egy másik írásban az MTA képviselői szintén kiemelik, hogy a tudományos kutatás mellett mennyire fontos azoknak az állandó kommunikációs csatornáknak a megléte, amelyek a társadalom különböző rétegeit és a laikusok tájékoztatják a koronavírussal kapcsolatos információkról. Az Akadémia weboldala mellett a *Koronavírus kisokos* is megemlíti (MTA 2020b).

A járvány idején több hasonló kezdeményezés indult el, amelyeknek az eredményeként új, laikusoknak szánt kiadványok és weboldalak születtek. Közös céljuk a járvány elleni harc támogatása, a laikusok tájékoztatása, közérthető információval való ellátása, eszköztárunkban pedig a szaknyelvről köznyelvre történő intralingvális fordítás eljárásai szerepelnek. A Szegedi Tudományegyetem Hírportálján jelent meg a *Kérdezz-felelek az mRNS alapú COVID-19 védőoltásról* című anyag, amelynek szerzői dr. Buzás Krisztina PhD, habilitált egyetemi docens az SZTE AOK-TTIK

¹² Covert coronavirus infections could be seeding new outbreaks. *Nature* 2020.

¹³ Substantial undocumented infection facilitates the rapid dissemination of novel coronavirus (SARS-CoV-2). *Science* Vol. 368, No. 6490.

¹⁴ Transmission of 2019-nCoV Infection from an Asymptomatic Contact in Germany. *N. Engl. J. Med.* 2020, 382, 970–971.

Immunológiai Tanszék vezetője, a Magyar Immunológiai Társaság (MIT) vezető-ségi tagja és prof. dr. Széll Márta, az MTA doktora az SZTE ÁOK Orvosi Genetikai Intézet vezetője a Magyar Immunológiai Társaság (MIT) elnöke. A portál célját a szerzők így fogalmazták meg: „Az orvoskollégák és az orvosbiológiai kutatásokban dolgozók számára egyértelmű a vakcina működési elve, de fontosnak tartjuk, hogy **azok számára is érthető legyen, akik nem ezen a tudományterületen dolgoznak**, kutatnak, tanulnak. A következőkben a leggyakrabban felmerülő kérdések **közért-hetően megfogalmazott megválaszolásával segítjük a megértést**” (SZTE 2021).

A Semmelweis Egyetem Magatartástudományi Intézete több kiadványt is készített laikusok számára, amelyekben rajzokkal és ábrákkal segítve a megértést, röviden, közérthetően és egyszerűen kapunk útmutatást arról, hogy mit is kell tenni bizonyos helyzetekben a járvány idején. A *COVID-on estem át, pszichológiai tüneteim vannak, mit tegyek? Rövid útmutató arról, hogyan küzdhetek meg a poszt-COVID szindróma pszichológiai tüneteivel* (Purebl 2021) című kiadvány utolsó oldalán találjuk meg a szakirodalmi hivatkozásokat. Ezeket nem laikusoknak, hanem szakembereknek szánták, és több angol nyelvű hivatkozás is található közöttük. Ebben az esetben az intralingvális fordító, aki jelen esetben dr. Purebl György egyetemi tanár, angolról magyarra (interlingvális fordítás¹⁵), majd magyarról magyarra (intralingvális regiszterváltás: magyar szaknyelvről magyar köznyelvre) fordította le a hivatkozott publikációk anyagát.

6. Befejezés

A Covid-kommunikációban a laikusoknak szánt információt **megfelelő** módon kell továbbítani. A logisztika tudománya több év óta sikeresen használja a 7M-, illetve a 9M-elvét¹⁶, aminek analógiájára a kommunikáció és a tudásmegosztás területén is alkalmazható a 14M elve. A Covid-kommunikációban a társadalom szélesebb rétegeinek szánt üzenetet megfelelő mennyiségben, megfelelő minőségben, megfelelő stílusban, megfelelő formában, megfelelő időpontban, megfelelő helyen, megfelelő metainformációval ellátva, megfelelő kommunikációs csatornán, megfelelő nyelvi eszközökkel, megfelelő személyek vagy tömegkommunikációs eszközök által, megfelelő kognitív erőfeszítéssel befogadható módon, megfelelő energiával értelmezhetően, megfelelő költséggel, megfelelő szintén kell továbbítani.

¹⁵ Az interlingvális fordítás olyan speciális esetéről is szó lehet, amikor nem cél a teljes kommunikatív ekvivalencia elérése, hanem csak azok a szövegrészek kerülnek lefordításra (értelmezésre), amelyek a magyar célszöveg számára relevánsak.

¹⁶ 7M-elv: megfelelő minőség, megfelelő anyag, megfelelő költség, megfelelő helyen, megfelelő mennyiség, megfelelő információval ellátva, megfelelő vevőnek. 9M-elv: megfelelő információ, megfelelő anyag, megfelelő energia, megfelelő személyek jussanak el, megfelelő mennyiségben, megfelelő minőségben, megfelelő időpontban, megfelelő helyre, megfelelő költséggel (Nagy–Demeter–Gelei–Jenei 2008).

Kommunikációs szintér az egész világ, és beszélő benne minden férfi és nő. Fellép és lelép: s mindenkit sok szintér vár életében.¹⁷ Az eredeti Shakespeare-idézet folytatásában az emberi korra vonatkozó hét felvonás van, a kommunikációs szinterek száma azonban gyakorlatilag végtelen. A szintereken információ áramlik. Az információ olyan tény, amelynek megismerésekor új, korábban nem ismert tudásra teszünk szert. Claude E. Shannon (1986) amerikai matematikus, az információelmélet megalakítója mutatott rá, hogy az információ csökkenti az azt birtokló személy/személyek helyzetének bizonytalanságát. A pandémia idején kiemelten fontos a bizonytalanság minimalizálása, amit – többek között – az információ megfelelő továbbítása és megértése eredményezhet. A megfelelő információ birtoklásának a hiánya emberek életébe kerülhet vagy egészségük romlását okozhatja. Ugyanakkor az érthetetlen és felesleges szavak gyakran céljukkal ellentétes hatást érnek el. A szakember-laikus kommunikációs szintereken és a szaknyelvről köznyelvre történő intralingvális fordítás során ezért figyelemmel kell lenni a következőkre is: „Mindent olyan egyszerűen kell csinálni, amennyire csak lehetséges, de semmivel sem egyszerűbben” (Calaprice 2010).

Irodalom

- Bañcerowski, Janusz 2003. A szaknyelvek szerepe a civilizációs fejlődésben. *Magyar Nyelvőr* 127/3, 277–283.
- Béres István – Horányi Özséb 2001. *Társadalmi kommunikáció*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Calaprice, Alice 2010. *Újabb idézetek Einsteintől*. Budapest: Alexandra Kiadó.
- Demeter Krisztina – Gelei Andrea – Jenei István – Nagy Judit 2008. *Tevékenységhozzárendelés – Termelés és logisztika, értéktérítés, folyamatfejlesztés*. Budapest: Aula Kiadó Kft.
- Dobos Csilla 2014. *Nyelv és jog*. Miskolc: Miskolci Egyetemi Kiadó.
- Eco, Umberto 2009. *Quasi dasselbe mit anderen Worten. Über das Übersetzen*. München: Deutscher Taschenbuch Verlag.
- Grice, H. Paul 1997. A társalgás logikája. In: Pléh Csaba – Síklaki István – Terestyéni Tamás (szerk.): *Nyelv – Kommunikáció – Cselekvés*. Budapest: Osiris. 213–228.
- Heltai Pál 2006. Szakmai kommunikáció és szaknyelv. In: Silye Magdolna (szerk.): *Utak és perspektívák a hazai szaknyelvoktatásban és -kutatásban. Porta Lingua – 2006*. Debrecen: Debreceni Egyetem. 37–42.
- Heltai Pál 2011. Nyelven belüli fordítás. In: Geecső Tamás – Sárdi Csilla (szerk.): *Nyelvi funkciók – Stílus és kapcsolat*. Budapest: Tinta Kiadó. 110–123.

¹⁷ A Shakespeare parafrázis eredete: William Shakespeare: All the world's a stage, And all the men and women merely players; They have their exits and their entrances; And one man in his time plays many parts. Szabó Lőrinc fordításában: Színház az egész világ, És színész benne minden férfi és nő: Fellép s lelép: s mindenkit sok szerep vár Életében ...

- Heltai Pál 2014. *Mitől fordítás a fordítás? Válogatott fordítástudományi tanulmányok*. Budapest: Eötvös József Könyvkiadó. 261–263.
- Hoffmann, Lothar 1985. *Kommunikationsmittel Fachsprache. Eine Einführung*. Tübingen: Günter Narr Verlag.
- Kurtán Zsuzsa 2003. *Szakmai nyelvhasználat*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Papp Eszter 2021. *Terminológia a COVID1001 szakfordítói csoportban*. Előadás: 2021. február 4-én a XIII. Miskolci Alkalmazott Nyelvészeti Konferencián.
- Shannon, Claude Elwood – Weaver, Warren 1986. *A kommunikáció matematikai elmélete*. Budapest: OMIKK.
- Szabó István Mihály 2001. Magyar szaknyelvi-kommunikációs kultúra az ezredfordulón. *Magyar Tudomány* 46, 739–752.
- Szentirmay Piroska 2021. TransELTE2021 – OFFI Akadémia XXIII. Fordítástudományi Konferencia (2021. március 25–26.). *Fordítástudomány* 23/1, 117–119.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2000. *Nyelvi fogalmak kyszótára*. Budapest: Korona Kiadó.

Források

- Beck Zoltán 2013. A vírusok szaporodása. In: Pál Tibor (szerk.): *Az orvosi mikrobiológia tankönyve*. Budapest: Medicina Könyvkiadó Zrt.
- Cimons, Marlene 2020. *SARS-CoV-2 is mutating slowly, and that's a good thing*. <https://medicalxpress.com/news/2020-06-sars-cov-mutating-slowly-good.html>. Fordítás: Tóth Zsuzsanna 2021. *A SARS-CoV-2 lassan mutálódik, és ez jó hír*. <https://www.covid1001.hu/category/orvostudomany/> (Letöltve: 2022. 05. 25.)
- COVID1001 2020. *Kik vagyunk?* <https://www.covid1001.hu/rolunk/> (Letöltve: 2022. 05. 25.)
- COVID 1001 2020. *Járványszótár kisokos*. <https://www.covid1001.hu/1001-jarvany-szotar-kisokos/> (Letöltve: 2022. 05. 20.)
- Dobszay János – Kelemen Zoltán 2012. Szemerédi Endre Ábel-díjas matematikus. Portré. *HVG* 2012. március 31. (Letöltve: 2022. 05. 20.)
- Jakab Ferenc honlap 2021. *Virologiai Kutatócsoport*. https://szkk.pte.hu/hu/kutato-csoportok/molekularis_biologiai_klaszter/virologiai_kutato-csoport (Letöltve: 2022. 05. 25.)
- Jakab Ferenc FB 2021. *Magyar technológia segíti az új koronavírus gyógyszerek fejlesztését*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Szentágothai János Kutatóközpont. <https://www.facebook.com/SzentagothaiKutatoKozpont/posts/1805627846285297> (Letöltve: 2022. 05. 25.)

- Kónya József 2013. A vírusok genetikája. In: Pál Tibor (szerk.): *Az orvosi mikrobiológia tankönyve*. Budapest: Medicina Könyvkiadó Zrt.
- Megyeri Klára 2013. Coronavírusok. In: Pál Tibor (szerk.): *Az orvosi mikrobiológia tankönyve*. Budapest: Medicina Könyvkiadó Zrt.
- MTA 2020a. *Hasznos tudnivalók a járvány idején, közérthetően – itt a Koronavírus-kisokos*. https://mta.hu/tudomany_hirei/hasznos-tudnivalok-a-jarvany-idejen-kozerthetoen-itt-a-koronavirus-kisokos-110533 (Letöltve: 2022. 05. 25.)
- MTA 2020b. *Recommendation of the Hungarian Academy of Science on the management of the COVID-19 epidemic in the short and long term*. <https://mta.hu/english/recommendation-of-the-hungarian-academy-of-science-on-the-management-of-the-covid-19-epidemic-in-the-short-and-long-term-110630> (Letöltve: 2022. 05. 25.)
- Origo.hu 2021. *A fülbemászó zenék úgy terjednek, mint egy vírus*. Science Alert/MTI, ORIGO 2021. 09. 22. 13:04 <https://www.origo.hu/tudomany/20210922-a-fulbemaszo-zenek-ugy-terjednek-mint-egy-virus.html> (Letöltve: 2022. 05. 26.)
- Purebl György 2021. *A COVID-on estem át, pszichológiai tüneteim vannak, mit tegyek? Rövid útmutató arról, hogyan küzdhetek meg a poszt-COVID szindróma pszichológiai tüneteivel*. Semmelweis Egyetem Magatartástudományi Intézet. <https://semmelweis.hu/magtud/files/2021/09/semmelweis-postcovid-web.pdf> (Letöltve: 2022. 05. 21.)
- Quammen, David 2021. Világformáló társbérőink, a vírusok. Vírusok birodalma. *National Geographic* 2021. február, 76–104.
- Sahin, Ugur 2020. *COVID-19 vaccine BNT162b1 elicits human antibody and TH1 T cell responses*. <https://www.nature.com/articles/s41586-020-2814-7#change-history>. Fordítás: Jánószky Anna 2021. A BNT162b1 COVID19 vakcina humán antitest- és TH1 T-sejt-választ vált ki. <https://www.covid1001.hu/category/orvos-tudomany/> (Letöltve: 2022. 05. 25.)
- SZTE 2021. *Kérdezz-felelek az mRNS alapú COVID-19 védőoltásról*. <https://u-szeged.hu/sztehirek/2021-január/kerdezz-felelek-mrns> (Letöltve: 2022. 05. 25.)